

ВІДГУК

**на дисертаційне дослідження Ткаченко Лідії Петрівни
«Розвиток риторики як навчального предмета професійного спрямування у
системі підготовки майбутніх фахівців», подане
на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук
зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти**

Актуальність проблеми, обраної Л.П. Ткаченко для наукового дослідження, детермінована нагальною потребою збереження кращого доробку української риторичної спадщини, формування особистості майбутнього фахівця на засадах підвищеної комунікативної відповідальності. Сучасне українське суспільство потребує висококваліфікованих фахівців, здатних не лише ефективно вирішувати виробничі проблеми, а й достойно представляти Україну на європейських та світових ринках праці.

Вважаємо, що необхідність заповнення прогалин в науковому знанні на основі визначеного теоретико-методологічного інструментарію, зумовила проведення Л.П. Ткаченко цілісного ретроспективного аналізу розвитку риторики як навчального предмета професійного спрямування в системі підготовки майбутніх фахівців. Це відповідає важливому соціальному замовленню, в якому знайшла відображення сучасна тенденція збереження і підтримання особистістю власної цілісності, тотожності, неперервності історії свого життя, підтримки кращих культурних традицій країни. Невипадково Л.П. Ткаченко як учений і дослідник акцентує увагу саме на спадщині української риторичної школи, яка напрацювала чималий обсяг наукового, методичного, методологічного інструментарію. Цілком зрозуміло, що молоде покоління, відкрите для засвоєння інноваційного досвіду всього світу, однак його варто засвоювати, урахувуючи власну ментальність, що дасть змогу асимілюватися у будь-якому суспільстві та зберегти попередні культурні надбання.

Недостатність висвітлення обраної проблеми в педагогічній теорії та практиці, а також реальних потреб в розв'язанні наявних суперечностей, досвіду риторико-комунікативної взаємодії у полікультурному середовищі ускладнюються тим, що поза увагою науковців залишаються питання еволюції

навчальних закладів України різного типу, які надавали риторичну освіту, узагальнення досвіду кращих представників української риторичної школи, вивчення підходів до викладання професійно зорієнтованих риторик (релігійно-духовної, педагогічної, юридичної, комерційної), які презентовано багатством змісту, розмаїттям форм і методів, що сприяли реалізації завдань професійної освіти на різних етапах.

Дисертаційна робота виконана відповідно до плану наукових досліджень Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди за темою «Підвищення ефективності навчально-виховного процесу в середніх загальноосвітніх і вищих навчальних закладах» (РК № 1-200199U004104); згідно з темою, передбаченою планом науково-дослідної роботи кафедри початкової, дошкільної та професійної освіти ХНПУ імені Г.С.Сковороди, – «Сучасні освітньо-виховні технології в підготовці вчителів» (РК № 0111U008876). Тему затверджено вченою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (протокол №2 від 22.04.2011) та узгоджено Міжвідомчою радою з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол №5 від 29.05.2012).

Доцільність дисертаційної роботи Ткаченко Л.П. обумовлена потребою розв'язання соціально-педагогічних суперечностей:

- потребою в глибокому розумінні педагогічної дійсності, у розробці якісно нової парадигми освіти, що спирається на свідоме засвоєння комунікативних компетенцій і розвиток мовленнєвих потенцій особистості та відсутністю цілісної концепції розвитку риторичної освіти в Україні, яка б ґрунтувалася на багатому історичному досвіді, урахувала б ментальні чинники та кращі традиції української риторичної школи;
- суспільним й освітнім значенням риторики та відсутністю ґрунтовної, професійно-риторичної підготовки майбутніх фахівців: курс риторики читають переважно за авторськими програмами, а у вищих професійних навчальних закладах відсутня належна підготовка кадрів до здійснення такої роботи;

- реальними здобутками й значущим методичним доробком українських педагогів-риторів минулого та недооцінкою їх сучасними вченими-дослідниками й учителями-практиками, а як наслідок – надмірне захоплення іноземним досвідом, технологіями комунікативної взаємодії, які не спрацьовують в умовах українського суспільства;
- тенденцією інтеграції національної системи професійної освіти з європейським освітнім середовищем і ринком праці та потребою збереження автентичних риторичних традицій;
- бажанням сучасної української молоді бути залученою до зарубіжних освітніх, бізнесових, культурних проектів та обмеженістю (а інколи повною відсутністю) досвіду риторико-комунікативної взаємодії в полікультурному середовищі.

У дисертаційній роботі Ткаченко Л.П. категоріальний і методологічний апарат дослідження визначено адекватно його проблемі і науково обгрунтовано. У зв'язку із актуальністю обраної проблеми, а також відповідно до об'єкта і предмета дослідження досить коректно сформульована мета дисертаційної роботи, яка полягає в здійсненні цілісного аналізу теорії та практики риторики як навчального предмета професійного спрямування, узагальненні досвіду викладання риторики у вітчизняних закладах освіти різного типу для використання прогресивних здобутків у сучасних умовах. Поставлена мета узгоджується із іншими елементами концептуального апарату, які сформульовані чітко, коректно, логічно, адекватно до змісту дисертації.

Дисертація має чітку структуру і логіку викладу матеріалу. Науковий рівень і достовірність результатів дисертаційної роботи Л.П.Ткаченко забезпечується використанням комплексу аналітичних методів, що відповідають специфіці дослідження з теорії і методики професійної освіти. Достатньою і різноманітною з огляду на характер використаних матеріалів є і джерельна база дослідження: в цілому список використаних джерел включає 1058 найменувань, із них 74 іноземними мовами, 232 архівних документа, у тому числі, - 47 раніше невідомих архівних джерел та нові методичні й

навчальні матеріали, що розкривають етапи розвитку риторики як навчального предмета професійного спрямування в Україні в зазначений період. Це дозволило на основі системного підходу, ключових ідей синергетичного, соціокультурного, феноменологічного, антропоцентричного, аксіологічного, персоналістично-біографічного, компетентнісного, деонтологічного, акмеологічного підходів розкрити важливі аспекти наукової проблеми і обумовило новизну і теоретичний рівень дослідження.

Хронологічні межі дослідження визначаються суспільно-політичними зрушеннями, посиленням інтересом із боку уряду, науковців, педагогів, громадських діячів і суспільства до розробки й вирішення проблеми риторики підготовки фахівців і охоплюють період із XVI по XX ст. *Нижня межа* – 1572 рік (поява першої школи з вищими студіями – Острозької – й уведення до навчальної програми риторики), а *верхня межа* - 1991 рік – етап глобального поширення риторики як науки, навчальної дисципліни, концепції суспільного розвитку в Україні тощо.

Сформульовані Л.П. Ткаченко завдання дослідження полягають у тому, щоб: здійснити ретроспективний логіко-системний аналіз розвитку риторики як навчальної дисципліни в зарубіжній і вітчизняній системах освіти; визначити теоретико-методологічні засади розвитку риторики як навчальної дисципліни професійного спрямування; обґрунтувати етапи та визначити провідні тенденції розвитку риторики як навчальної дисципліни в українських освітніх закладах (XVI – XX ст.); розкрити зміст й основні підходи до викладання професійно спрямованих риторик у процесі підготовки фахівців різних галузей; виявити актуальні проблеми й тенденції розвитку риторики як навчального предмета професійного спрямування та визначити перспективи використання педагогічно цінного вітчизняного досвіду в сучасних умовах; розробити модель цілісного процесу вивчення риторики як предмета професійного спрямування в системі підготовки майбутніх фахівців з урахуванням педагогічно цінного вітчизняного досвіду.

Науковий матеріал дібрано і опрацьовано грамотно і коректно, висновки є належним чином аргументованими. У роботі майстерно співставлені різні площини досліджуваної проблеми, її позитивні та негативні аспекти, що підтверджує прогностичні наукові здібності Л.П.Ткаченко. Наукова новизна проведеного дослідження підтверджується таким: 1) *на рівні перетворення* – цілісно в широких хронологічних межах здійснено ретроспективний аналіз розвитку риторики як навчальної дисципліни в зарубіжній і вітчизняних системах освіти, визначено теоретико-методологічні засади розвитку риторики як навчальної дисципліни професійного спрямування; проведено системний аналіз розвитку риторики професійного спрямування в системі підготовки майбутніх фахівців із урахуванням суспільно-політичних, ідеологічних, культурологічних та педагогічних чинників; науково обґрунтовано етапи й провідні тенденції розвитку риторики як навчальної дисципліни в Україні у досліджуваній період з XVI по XX століття і на окремих його етапах; систематизовано чинники виникнення і розвитку риторик професійного спрямування (академічної, судової, військової, релігійної тощо); визначено провідні тенденції навчання риторики в системі сучасної професійної освіти України (гуманітарні, педагогічні, технічні, військові вищі навчальні заклади); виявлено актуальні проблеми й тенденції розвитку риторики як навчального предмета; розроблено модель цілісного процесу вивчення риторики як предмета професійного спрямування в системі підготовки майбутніх фахівців з урахуванням педагогічно цінного вітчизняного досвіду;

2) *на рівні конкретизації* особливо важливим вважаємо розкриття змісту основних дефініцій досліджуваного феномена: «загальна риторика», «часткова риторика», «галузева риторика», «критика риторики», «риторичні вміння»;

3) *на рівні доповнення* подальшого розвитку набули наукові уявлення про особливості навчально-виховного процесу в різного типу навчальних закладах, специфіка змістового компонента програм із риторики та методики викладання цієї дисципліни.

Л.П.Ткаченко виявлені прогресивні напрацювання й, водночас, недоліки у риторичні підготовці майбутніх фахівців у визначених хронологічних межах.

Авторський підхід до визначення творчого використання прогресивних ідей розвитку риторики як навчального предмета професійного спрямування в умовах сучасної України створює підґрунтя для розробки моделі цілісного процесу вивчення професійно спрямованого курсу риторики. Суттєвим здобутком вважаємо багаторічну роботу дисертантки з викладання риторики в різних вищих навчальних закладах. Отже, рецензовану роботу об'єктивно характеризує високий рівень узагальнення отриманих результатів і висновків, прогнозування тенденцій подальшого розв'язання важливої для сучасної професійної освіти проблеми з урахуванням цінного історичного досвіду.

Зауважимо, що з одного боку, одержаний Л.П. Ткаченко науковий доробок суттєво доповнює відомі теоретичні й практичні положення розвитку риторики як елемента професійної освіти, відкриваючи нові, невідомі раніше грані досліджуваної проблеми. З другого боку, - отриманий дисертанткою новий науковий результат дозволяє розвинути і поширити найбільш цінні здобутки педагогічної науки на сучасну риторичну підготовку майбутніх фахівців різних галузей.

Результати дисертаційного дослідження були упроваджені в навчально-виховний процес Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (довідка №303/03-а від 13.12.2016), Харківського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентіві України (довідка 01-105/07-11 від 01.02.2017), Мукачівського державного університету (довідка №303 від 17.02.2017), Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (довідка №01/10-148 від 20.02.2017), Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університету імені К. Д. Ушинського», м. Одеса (довідка №71 від 24.02.2017).

Основні положення дослідження відображено у 43 одноосібних публікаціях, у тому числі: 1 монографії, 25 статтях у наукових фахових

виданнях (із них 4 - в зарубіжних періодичних виданнях), 8 статтях в інших виданнях, 9 тезах та виступах на конференціях.

Матеріали кандидатської дисертації на тему «Зміст і технологія навчання риторики майбутніх учителів початкових класів» була захищена 2002 року за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти, її матеріали в тексті докторської дисертації не використовувалися. Зміст автореферату ідентичний публікаціям Ткаченко Л.П. та основним положенням дисертації.

Разом із позитивною оцінкою змісту дисертації Л.П.Ткаченко, рівня її виконання, вважаємо за необхідне надати такі зауваження і побажання:

1. У дисертації проаналізовано значний за обсягом історичний період (від XVI по XX століття), що, на нашу думку, призвело до того, що визначені дисертанткою етапи мають різні за тривалістю хронологічні межі. Так, найдовшим є другий етап (понад 100 років), а найменшим – шостий етап (усього 10 років). Відповідно це позначилося на структурі та обсязі опису матеріалу в межах кожного окремого етапу.

2. У кожному із визначених етапів Л.П.Ткаченко намагалася схарактеризувати методичне забезпечення курсу риторики. Доречно було б визначити традиційні форми занять та простежити їх розвиток і еволюцію упродовж досліджуваного періоду.

3. На нашу думку, доцільно було б розкрити особливості риторичної підготовки майбутніх фахівців різних галузей на засадах етнопедагогіки.

4. У роботі розглядалися погляди вітчизняних науковців, педагогів, риторів та критиків на проблеми розвитку риторики як навчальної дисципліни, доцільно було б систематизувати їх, подати у вигляді аналітичних матеріалів, наприклад, узагальнюючої таблиці, що б підсилило наукову новизну дисертації.

5. Вважаємо, що дисертаційна робота набула б додаткової значимості за умови подання авторкою системи підготовки сучасних викладачів-риторів, оскільки курс професійно спрямованих риторик читають сьогодні викладачі різних кафедр.

Однак висловлені зауваження не знижують наукової цінності проведеного Л.П. Ткаченко дослідження, яке підтверджує зрілість і професійну компетентність дисертантки, а отримані нею нові наукові результати мають вагоме теоретичне і прикладне значення для розвитку риторики як навчальної дисципліни професійного спрямування. Авторка на високому рівні володіє дослідницькими вміннями і навичками у галузі педагогічної науки, вміло поєднує теоретичний аналіз наукових джерел із інтерпретацією нових віднайдених матеріалів, аргументує авторські узагальнення, формулює логічні та об'єктивні висновки.

Дисертаційна робота Ткаченко Лідії Петрівни «Розвиток риторики як навчального предмета професійного спрямування у системі підготовки майбутніх фахівців» є завершеним, цілісним, самостійним дослідженням, яке відповідає вимогам пп. 9, 10, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (зі змінами від 19.08.2015 року, Постанова Кабінету Міністрів України № 656), і дає підстави для присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

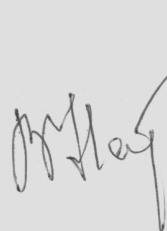
Офіційний опонент

доктор педагогічних наук, професор

кафедри педагогіки та соціального управління

Інституту психології та права

Національного університету «Львівська політехніка»

 В.О. Вихрущ

Рівник
Взетий

Р.Брадичевська